

УДК 339.54

В. В. Олефіренко,
аспірант кафедри міжнародної торгівлі,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

МЕТОДИ КІЛЬКІСНОЇ ОЦІНКИ НЕТАРИФНИХ ЗАХОДІВ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена аналізу методів кількісної оцінки нетарифних заходів в міжнародній торгівлі, які допомагають вимірювати вплив нетарифних обмежень на ціну, торговельні потоки, добробут країни та економіку в цілому. У статті також виокремлено переваги та недоліки методів кількісної оцінки нетарифних заходів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: нетарифні заходи, індекс частоти, індекс покриття торгівлі, метод цінової різниці «вручну», економетричні методи, засновані на ціні, економетричні методи, засновані на кількості, імітаційні методи.

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена анализу методов количественной оценки нетарифных мер в международной торговле, которые помогают измерять влияние нетарифных ограничений на цену, торговые потоки, благосостояние страны и экономику в целом. В статье также выделены преимущества и недостатки методов количественной оценки нетарифных мер.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: нетарифные меры, индекс частоты, индекс покрытия торговли, метод ценовой разницы «вручную», эконометрические методы, основанные на цене, эконометрические методы, основанные на количестве, имитационные методы.

ANNOTATION. The article analyzes the quantity methods of evaluation of non-tariff measures in international trade, which help to assess the influence of non-tariff restrictions on price, trade flows and the well-being of the country and the economy on the whole. The article also points out the advantages and the disadvantages of the quantity methods used for assessment of non-tariff measures.

KEY WORDS: non-tariff measures, frequency index, trade coverage ratio, «handicraft price method», price-based econometric methods, quantity-based econometric methods, simulation methods.

Постановка проблеми. Нові тенденції у світовій економіці, модифікація товарного виробництва, нерівномірність розвитку ок-

ремих країн, економічні і політичні кризи, поглиблення зовнішньоекономічних зв'язків, відносно вирівнювання цін на аналогічні товари в різних країнах призвели до того, що митні тарифи часто не забезпечують необхідного рівня захисту національних ринків. За таких умов для обмеження імпорту товарів і послуг уряди країн звертаються до використання заходів нетарифного регулювання, зокрема, адміністративних, фінансових, кредитних, технічних та інших. Причому спектр інструментів нетарифного регулювання міжнародної торгівлі постійно розширюється.

Застосування нетарифних обмежень потребує оцінки їх впливу на розвиток економіки і міжнародної торгівлі та прогнозування наслідків. Така оцінка має вагоме значення як у науково-теоретичному, так і в практичному значенні та становить актуальну проблему у дослідженнях міжнародної торгівлі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему виміру ефектів впливу нетарифних заходів на торгівлю в умовах світової економіки здебільшого розглядають зарубіжні вчені, зокрема, М. Феррантіно, Б. Бора, А. Кувагара, С. Лайд, І. Уолтер, А. Деардорф та інші. Вони виокремлюють різну кількість методів, за допомогою яких можна визначити вплив заходів нетарифного характеру на економіку. Окремі методи і показники, які розраховуються для кількісного виміру застосування нетарифних методів розглядають такі вчені, як А. Кірєєв, І. Дюмулен. Вітчизняні науковці також досліджували показники частоти застосування нетарифних заходів, однак мало уваги приділяли аналізу методів кількісної оцінки нетарифних обмежень. Актуальність цієї теми зумовило вибір напряму дослідження в науково-теоретичному аспекті.

Постановка завдання. Основною метою статті є дослідження методів кількісної оцінки аналізу нетарифних заходів, а саме: частоту їх застосування, вплив на ціни, торговельні потоки, добробут економіки в цілому.

Основні результати дослідження. До нетарифних заходів відносяться практично всі інструменти регулювання зовнішньоторговельної діяльності (крім митних тарифів), які обмежують імпорт та сприяють розвитку експорту, і свою чергу можуть призвести до негативних (наприклад, скорочення обсягів торгівлі, підвищення цін та ін) або позитивних наслідків (гарантована якість продукції) для країни, що їх застосовує. Держава може використовувати нетарифні обмеження у наступних випадках: за різ-

кого погіршення платіжного балансу країни, якщо його від'ємне сальдо перевищує 25 % від загальної суми валютних зобов'язань країни; як джерело поповнення державного бюджету країни; в разі досягнення максимального рівня зовнішньої заборгованості, встановленого урядом країни, (понад 50 % валового внутрішнього продукту); коли суттєво порушується рівновага між певними групами товарів на національному ринку; в разі великої різниці між цінами на національному та світовому ринках; як відповідь на дискримінаційні дії інших держав та ін. [2, с. 65].

Метою застосування нетарифних обмежень є не тільки посилення конкурентних позицій країни-імпортера, але й захист її національної промисловості, охорона життя та здоров'я населення, навколишнього середовища та національної безпеки. Поряд з цим застосування нетарифних обмежень може призвести до скорочення імпорту; підвищення цін на імпортні товари, що в свою чергу може мати негативні наслідки для галузей, які використовують імпортні товари для переробки та виготовлення готової продукції; зміни еластичності попиту на імпортні товари; виробничих втрат, які виникають унаслідок відхилення виробництва від оптимального обсягу в сторону збільшення під впливом нетарифних обмежень; втрат споживачів та деформування структури доходів різних соціальних груп [7, с. 9—10].

Важливо відмітити, що застосування нетарифних заходів має певні особливості. По-перше, нетарифні заходи зазвичай встановлюються органами державної влади різного рівня і сфери діяльності та часто носять автономний характер. По-друге, нетарифні обмеження впливають на імпорт поетапно, тобто імпортні обмеження на товар встановлюються на митному кордоні і застосовуються протягом усього руху до кінцевого споживача. Також нетарифні обмеження мають інтенсивніший протекціоністський характер в порівнянні з митним тарифом [3, с. 358].

Однією з негативних рис нетарифних заходів є їх невизначеність, нестандартність. Це спричиняє певні витрати учасників міжнародної торгівлі і водночас витрати країни на адміністрування нетарифних обмежень. Істотний ступінь невизначеності нетарифних обмежень у конкретних секторах економіки потребує їх експертизи шляхом спеціальних досліджень по товарах, характеристиках постачальників і споживачів, засобах державного регулювання [1, с. 120].

Наразі, однією з важливих особливостей нетарифних методів можна назвати складність, у деяких випадках навіть неможливість їх кількісної оцінки. Американський дослідник І. Уолтер відмічав, що «в митних тарифах кожне мито точно визначає величину націнки на імпорт і виражається в цифрах, які можуть бути використані для порівняння, калькуляції, співставлення з метою виявлення реального рівня протекціоністського захисту. При обмеженнях нетарифного характеру така техніка є непридатною, оскільки такі обмеження дуже рідко існують у таких виражених формах» [5]. Як теоретичні, так і практичні аспекти кількісної оцінки нетарифних методів є дуже важливим, оскільки в ході багатосторонніх торгових переговорів вимагають чітких кількісних співставлень різних нетарифних заходів для того, щоб визначити рівність поступок і взятих на себе обов'язків, підвищити ефективність зовнішньоторговельних операцій і визначити тактику та стратегію переговорів про зниження нетарифних бар'єрів. Наразі зарубіжні дослідники виокремлюють такі методи аналізу нетарифних заходів [8, с. 9—10]:

- метод цінової різниці «вручну»;
- економетричні методи, засновані на ціні;
- економетричні методи, засновані на кількості;
- імітаційні методи.

Метод цінової різниці «вручну» дозволяє визначити рівень зростання внутрішніх цін порівняно з міжнародними цінами в країнах, що застосовують нетарифні заходи. Цей метод оцінює «розбіжність у цінах» (price gap) шляхом порівняння цін на товари, що були сформовані під впливом нетарифних заходів з цінами товарів, до яких не застосовувались ці заходи. В певному розумінні це ідеальний метод. Він може бути використаний для надання детальної специфічної інформації щодо розробки політики, а також представляє результати у формі «тарифного еквіваленту», які можуть бути співставлені з тарифами і використані в імітаційних методах. Наприклад, для розрахунку тарифного еквіваленту для сільськогосподарської продукції використовується методика, яка представлена в доповненні додатку 5 Угоди СОТ про сільське господарство. Згідно цієї методики тарифний еквівалент визначається як співставлення внутрішньої ціни на товар і світової ціни вільного ринку. Розрахунок здійснюється для ідентичних товарів за наступною формулою [3, с. 43]:

$$T_{\text{скв}} = \frac{C_{\text{вн}} - C_{\text{св}}}{C_{\text{св}}},$$

де $T_{\text{скв}}$ — тарифний еквівалент, $C_{\text{вн}}$ — ціна внутрішнього ринку, $C_{\text{св}}$ — ціна світового ринку. Розрахунок за цією формулою надає можливість отримати чітку відповідь щодо рівня нетарифного протекціонізму по відношенню до конкретного товару. Проте точність інформації зменшується при переході від окремих товарів до агрегованих показників або великих товарних груп.

Серед сучасних різновидів економетричних методів для оцінки ефектів застосування нетарифних заходів потрібно чітко розрізнити економетричні методи, засновані на ціні, та методи, засновані на кількості.

Економетричні методи, засновані на ціні, застосовуються відносно великої кількості країн та продуктів одночасно. Економетричні методи базуються на даних про типові причини різниці цін у різних країнах. Вони дозволяють визначити ступінь залежності рівня цін у певних країнах та на певні товари від застосування нетарифних заходів. Оскільки ці методи можуть охопити більший обсяг даних, ніж «ручні методи розбіжності цін», вони надають можливість порівняти ефекти нетарифних заходів більш широко, використовуючи один метод для всіх товарів і країн. При цьому можна визначити категорії товарів, до яких доречно застосовувати нетарифні заходи. Результати розрахунків можуть бути виражені як адвалерні тарифні еквіваленти та використані в імітаційних методах. У зв'язку з використанням єдиного методу для всіх товарів та країн знання деталей особливостей продуктів та політики стає неважливим. Тому результати розрахунків за цим методом можуть суттєво відхилитись від результатів, які були б отримані при аналізі кожного окремого випадку [8].

Економетричні методи, засновані на кількості, призначені для пошуку доказів того, що нетарифні заходи призводять до скорочення торговельного потоку або що заходи сприяння торгівлі призводять до збільшення торговельного потоку. Використовується статистичний аналіз даних торгівлі, включаючи як моделі тяжіння (які розглядають розмір країни та економічні відстані між країнами як фактори, що пояснюють торгівлю), так і факторні моделі (які враховують різноманітну забезпеченість ресурсами

різних країн), а також комбіновані моделі, які поєднують ознаки як моделей тяжіння, так і факторних моделей. Кількісні дані про торгівлю більш доступні та стандартизовані за міжнародними стандартами, ніж дані про ціни, тому в принципі будь-яка продукція в країнах може бути проаналізована. Результати розрахунків за кількісними методами виражаються як тарифні еквіваленти або різниця в цінах лише при використанні додаткових припущень та інформації [8].

Імітаційні методи широко використовуються для моделювання впливів нетарифних заходів на торговельний потік, ціни, виробництво у окремих галузях та секторах, ВВП та економічний добробут. Моделі загальної рівноваги представляють зв'язки між галузями економіки та країнами. Моделі часткової рівноваги використовуються для аналізу окремого товару та галузі у випадках, коли деякі зв'язки можна проігнорувати. Для моделювання ефектів нетарифних обмежень необхідно, щоб тарифний еквівалент або подібна міра були розраховані за допомогою одного з методів зазначених вище. На основі економічної теорії методи моделювання можуть оцінити більший діапазон впливів, спричинених нетарифними заходами, ніж інші методи.

Кожен з вище розглянутих методів має ряд переваг та недоліків (табл. 1). Необхідно зазначити, що всі методи кількісної оцінки нетарифних обмежень взаємопов'язані між собою, взаємодоповнюють один одного. Наприклад, розраховані показники за економетричним методом використовуються в імітаційних методах.

Таблиця 1

**ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ МЕТОДІВ КІЛЬКІСНОЇ ОЦІНКИ
НЕТАРИФНИХ ОБМЕЖЕНЬ**

Методи	Переваги	Недоліки
Метод цінової різниці «вручну»	<ul style="list-style-type: none"> • застосовується відносно нетарифних методів окремої країни-імпортера щодо декількох видів товару складний за розрахунком 	<ul style="list-style-type: none"> • дані про країни та ціни на товари не завжди є доступними • складно та дорого зробити порівняння для великої кількості країн або стратегій • складно з'ясувати, де з'являються нетарифні обмеження і хто отримує ренту

Закінчення табл. 1

Методи	Переваги	Недоліки
Економетричні методи, засновані на ціні	<ul style="list-style-type: none"> оцінюються ефект цінового впливу нетарифних обмежень відносно багатьох видів товарів та секторів у багатьох країнах одночасно 	<ul style="list-style-type: none"> складність розрахунків дані про країни та ціни на товари не завжди є доступними
Економетричні методи, засновані на кількості	<ul style="list-style-type: none"> використовуються для великої кількості країн та товарів кількісні дані про торгівлю є більш доступними та приведеними до міжнародних стандартів 	<ul style="list-style-type: none"> складність розрахунків
Імітаційні методи	<ul style="list-style-type: none"> оцінюють вплив нетарифних обмежень на різні економічні фактори (експорт та імпорт, ціни, заробітні плати, виробництво та зайнятість в окремих галузях, ВВП, економічний добробут) результати дослідження мають чітке причинно-наслідкове пояснення 	<ul style="list-style-type: none"> значні попередні інвестиції часу та зусиль залежать від показників, які надходять від економетричних методів

Складено автором на основі даних [8].

За допомогою розглянутих методів можуть бути розраховані різноманітні показники. Наприклад, для виміру частоти застосування нетарифних обмежень А. Деардорф виокремлює два показники: індекс частоти (*frequency index*) та індекс покриття торгівлі (*trade coverage ratio*), які також можуть бути використані в економетричних методах для подальшого вивчення впливу нетарифних обмежень на ціни, виробництво, дохід та добробут.

Індекс частоти застосування нетарифних заходів це індекс, який показує частку товарних позицій, покритих нетарифними обмеженнями. Здебільшого цей показник розраховується для основних нетарифних заходів (*core NTM*).

Індекс частоти розраховується у відсотках за формулою [6, с. 6]:

$$F_j = \left[\frac{\sum_i (D_{ji} \times M_{jiT})}{\sum_i M_{jiT}} \right] \times 100,$$

де F_j — індекс частоти застосування нетарифних заходів у країні j ; D_{ji} — фіктивна змінна, яка відображає присутність нетарифних заходів по тарифній лінії товару i ($D_{ji} = 0$, якщо до i -ої групи товарів не застосовуються нетарифні заходи, $D_{ji} = 1$, якщо застосовуються); M_{jiT} — фіктивна змінна, яка вказує наявність імпорту товару i з країни-експортера j протягом періоду T (якщо імпорт i -го товару протягом періоду T був, то $M_{jiT} = 1$, у протилежному випадку $M_{jiT} = 0$).

Взагалі показники частоти визначають присутність нетарифних бар'єрів у товарній лінії, демонструють проникнення нетарифних бар'єрів і виділяють найбільш впливову продукцію. Не дивлячись на те, що індекси частоти не вказують роль окремих нетарифних бар'єрів (хоча нетарифні заходи можуть істотно відрізнятися за рівнем обмеженості і тяжкості, наприклад, квоти порівняно з автоматичним ліцензуванням) та проблему ендогенності зваженої імпортової вартості, вони дають уявлення про важливість проблеми для окремих галузей та країн [4].

Індекс покриття торгівлі (trade coverage ratio) показує вартісну частку експорту або імпорту, покриту нетарифними обмеженнями. Недоліком цього індексу є те, що він недооцінює вплив найбільш інтенсивних нетарифних бар'єрів.

Індекс покриття торгівлі (експорту та імпорту) нетарифними заходами певної країни розраховується у відсотках за формулою [6, с. 6]:

$$C_j = \left[\frac{\sum_i (D_{ji} \times V_{jiT})}{\sum_i V_{jiT}} \right] \times 100,$$

де C_j — індекс покриття торгівлі нетарифними обмеженнями j -ої країни; D_{ji} — фіктивна змінна, яка відображає наявність нета-

рифних обмежень по тарифній лінії товару i в країні j ($D_{ji} = 0$, якщо до i -ої групи товарів не застосовуються нетарифні заходи, $D_{ji} = 1$, якщо застосовуються); V_{jit} — це вартість імпорту i -го товару за період вимірювання T (зазвичай одиницею вимірювання приймається один рік).

Крім тарифного еквіваленту та індексів частоти існує безліч інших показників, які допомагають при аналізі застосування нетарифних заходів, наприклад субсидійний еквівалент, індекс торговельних обмежень, ефективна ставка захисту, ефективна ставка сприяння тощо [6].

Отже, наразі існує багато складнощів та обмежень при вимірюванні ефектів впливу нетарифних обмежень та зборі даних щодо нетарифних обмежень. У ході дослідження цієї проблеми науковці запропонували принципи вимірювання нетарифних обмежень. По-перше, вимірювання нетарифних заходів повинно бути здійснено з врахуванням еквівалентності до тарифів, щоб оцінити їх вплив на внутрішні ціни товарів. По-друге, для визначення тарифного еквіваленту повинен бути використаний лише прямий вплив на внутрішні ціни. Науковці також підтверджують, що взагалі не існує жодного методу, який можна було б використовувати для вимірювання сукупного ефекту застосування нетарифних заходів у всіх секторах економіки. По-третє, необхідно віддавати перевагу тій інформації, яка безпосередньо отримана з ринку, а не розрахунковим шляхом. На практиці існує багато нетарифних заходів, для яких точне вимірювання є взагалі неможливим. Беручи до уваги невизначеність вимірювання нетарифних обмежень, на думку науковців, доцільніше встановлювати наближені довірчі інтервали — верхню і нижню межі, для ефекту застосування нетарифних обмежень. Згідно із принципами вимірювання оцінка інструментів нетарифного характеру має бути максимально точною. Для цього необхідно використовувати дані товарного коду за Гармонізованою системою як мінімум на рівні перших шести знаків [6, с.13].

Висновки. Отже, існує багато методів кількісної оцінки нетарифних обмежень, які мають ряд переваг та недоліків. По відношенню до імпорту конкретного товару може застосовуватись арсенал заходів нетарифного характеру, тому оцінити ефект від застосування окремих видів нетарифних заходів досить складно.

Крім того, результати такої оцінки мають достатньо умовний характер. Іноді взагалі складно оцінити вплив нетарифних обмежень на економіку країни, оскільки дані не завжди є доступними.

Література

1. Горін Н. В. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посіб. — К.: Знання, 2008. — 330 с.
2. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посібн. / О. П. Гребельник О. О. Романовський. — К.: Деміург 2003. — 296 с.
3. Дюмулен И. И. Международная торговля. Тарифное и нетарифное регулирование, Всероссийская академия внешней торговли: 2-изд. — М.: ВАВТ, 2009 — 544 с.
4. Ardakani Z., Yazdani S. and Gilanpour O. Studying the Effects of Non-Tariff Barriers on the Export of the Main Agricultural Products of Iran American Journal of Applied Sciences 6 (7), 2009 — p. 1326.
5. Banca Nazionale del Lavoro. p. 7.
6. Bora B., Kuwahara A., Laird S. Quantification of Non-Tariff Measures. Document UNCTD/ITCD/TAB/19, 2002. — p. 39.
7. Deardorff, A. V. and R. M. Stern (1997), «Measurement of Non-Tariff Barriers», OECD Economics Department Working Papers, No. 179, OECD Publishing. doi: 10.1787/568705648470 — p. 117.
8. Ferrantino, M. (2006), «Quantifying the Trade and Economic Effects of Non-Tariff Measures», OECD Trade Policy Working Papers, No. 28, OECD Publishing. doi: 10.1787/837654407568 — p. 69.

Статтю подано до редакції 12.05.11 р.

УДК 339.138

А. В. Іщенко,
аспірант кафедри міжнародної торгівлі,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ВПЛИВ ЛЮДСЬКОГО ФАКТОРУ НА РОЗВИТОК ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФІРМИ

АНОТАЦІЯ. Проаналізовано мотиви виходу компаній на зарубіжні ринки, досліджено стадії інтернаціоналізації експортної діяльності фірми, визначено та охарактеризовано вплив та еволюцію людського фактору на різних стадіях розвитку експортної діяльності фірми.